

PROBLEMI NAŠE DRUŽBE

BILANCA SLOVENSKEGA ŠOLSTVA NA TRŽAŠKEM

Ob prvi obletnici Londonskega sporazuma

S »Posebnim statutom«, ki je sestavni del sporazuma, sklenjenega med našo državo in Italijo 5. oktobra 1954, je bilo določeno, da se bo slovenski etnični skupini na Tržaškem nudil pouk v materinskem jeziku v otroških vrtcih ter na osnovnih, srednjih in strokovnih šolah in da se bodo ohranile vse slovenske šole, ki so obstajale na dan, ko je bil sporazum podpisan in ki so imensko navedene v posebnem seznamu. Po tem seznamu bi moralo dalje obstajati 24 slovenskih otroških vrtcev, 37 slovenskih osnovnih šol, dalje dve triletni strokovni šoli in 6 dvoletnih strokovnih tečajev, triletna nižja srednja šola, petletna višja realna gimnazija (z oddelki klasične gimnazije-liceja), petletna trgovska akademija in štiriletno učiteljišče.

Statut je dalje določal, da bo italijanska oblast brez odlašanja izdelala pravne predpise za stalno organizacijo teh šol. Medtem pa bi dalje ostali v službi tudi tisti učitelji, ki nimajo ustrezne kvalifikacije in se jim dovoli rok štirih let, da si jo preskrbijo.

Čeprav ni bilo z določbami Londonskega sporazuma zadoščeno vsem potrebam in zahtevam tržaških Slovencev, so ga ti vendar pozdravili, prepričani, da se bo s tem položaj slovenskega šolstva na Tržaškem uzakonil in tako utrdil. Do danes pa ni bila izdana nobena, tudi ne začasna odredba, ki bi to vprašanje uredila. Edina svetla točka v tem pogledu je bila izjava prosvetnega ministra Paola Rossija predstavnikom slovenskih učiteljev, ki so se zglasili pri njem 27. avgusta na sedežu Tržaške socialdemokratske stranke, češ da ima že pripravljen zakonski načrt za slovenske šole in da ga bo predložil v pretres na prihodnji seji ministrskega sveta, ter njegovo zagotovilo, da bo ta zakon upošteval vse točke Posebnega statuta, ker je to moralna in politična obveznost vlade. Smiselno podobno izjavo je dal mesec dni pozneje tudi dopisniku ljubljanskega tednika »Tovariš«, ki se je oglasil pri njem v Rimu.

Toda dejstva govorijo drugače. Šole so res ostale v polnem številu. Drugače pa niti ne more biti, kajti po določilih Posebnega statuta se za zaprtje kake šole zahteva predhodno posvetovanje mešane italijansko-jugoslovanske komisije, katere ustanovitev predvideva statut, toda ta komisija do danes še ni bila imenovana.

Pa tudi drugače ne kaže, da bi se Italiji mudilo z izvajanjem Londonskega sporazuma, saj do danes ni bil sporazum še objavljen ne v Uradnem listu Italijanske republike ne v Uradnem listu Generalnega vladnega komisariata za Tržaško, medtem ko ga je Jugoslavija kmalu po podpisu ratificirala in objavila.

Ne bomo se tu spuščali v razpravo o mednarodno pravnem značaju tega sporazuma in o načinu, kako se mora v Italiji interna zakonodaja vskladiti z mednarodnimi dogovori, ki jih sklepa država. Dejstvo je, da obstajajo in dalje veljajo vsi prejšnji fašistični zakoni, ki so v nasprotju z določbami sporazuma

in Posebnega statuta, ter da ni bil izdan noben zakon in nobena uredba na podlagi določb Londonskega sporazuma.

To pasivno in zavlačevalno stališče italijanske vlade si morda lahko razlagamo po besedah glavnega tajnika tržaških demokristjanov Redenta Romana na letošnjem občnem zboru stranke v Trstu, s katerimi je pozval oblastva, »naj se ne podvzajajo z izvajanjem sporazuma in statuta«. Za to zavlačevalno politiko se verjetno skriva pričakovanje, da bo kmalu končano od italijanskih nacionalističnih vrst sproženo, a od italijanskih oblasti podprto izseljevanje Italijanov s tistega dela Tržaškega ozemlja, ki je pripadel Jugoslaviji, in da bo s tem postal posebni statut nepotreben, češ da ne bo več mogoče govoriti o »recipročnosti«.

Če niso zatrli ali bolje če niso smeli zatreti nobene slovenske šole na Tržaškem, tudi niso ugodili nobeni upravičeni zahtevi tržaških Slovencev, da bi se slovensko šolstvo izpopolnilo (zlasti z osamosvojitvijo klasičnih vzporednic na realni gimnaziji in z razširitvijo dveletnih strokovnih tečajev v triletne strokovne šole). Pač pa so spretno izkoristili padec števila slovenskih šolskih otrok in skrčili število razredov na slovenskih osnovnih in strokovnih, a še posebej na srednjih šolah.

Ti ukrepi so tem bolj značilni, ker so hkrati ustanovili v čisto slovenskih krajih več italijanskih šol, čeprav ni zanje dovolj italijanskih otrok (v enem primeru se je vpisalo v tako šolo le šest otrok, med katerimi so bili tudi taki, katerih roditelja sta oba Slovenca). Te italijanske šole imajo namen, da pod pritiskom in z raznimi obljubami in ugodnostmi privabljajo slovenske otroke in tako pospešujejo raznarodovanje. Da se za odprtjem teh šol skriva drug namen kakor šolski, priča že dejstvo, da niso predhodno o otvoritvi teh šol obvestili pristojnih slovenskih županstev in so dobili ti samo ukaz, da morajo dati potrebne učilnice na razpolago, in da je načelnik šolskega oddelka pri Generalnem vladnem komisariatu še na predvečer otvoritve take šole delegaciji, ki se je pri njem zglasila, tajil, da bi mu bilo kaj znanega o odprtju nove italijanske šole.

Se mnogo huje pa so slovensko šolstvo na Tržaškem prizadeli ukrepi proti slovenskim učiteljem in profesorjem.

V začetku tega šolskega leta je Generalni vladni komisar izdal odredbo, s katero je ukinil dotedanja mesta učiteljev italijanščine na slovenskih šolah, tako da je samo zaradi tega odpadlo 16 mest za slovenske učitelje.

Ze pred začetkom šolskega leta pa je generalni vladni komisar dal šolskemu oddelku navodila, naj pri letošnjem nameščanju na šolah s slovenskim učnim jezikom (skoraj vse učiteljstvo se je vsako leto na novo nameščalo!) dajo prednost učiteljem in profesorjem z italijanskim državljanstvom pred drugimi. S tem je hudo kršil člen 8 Londonskega sporazuma, ki pravi, da se bodo osebe, ki so bile prej pod italijansko civilno upravo, nemoteno lahko vrnile na ta področja in da bodo tam uživale enake pravice kakor ostali prebivalci teh področij. Iste pravice so zagotovljene tudi tistim osebam, ki so se že vrnile pred podpisom sporazuma. Po omenjeni odredbi je 50 slovenskih učiteljev in profesorjev bilo izključenih od nadaljnje namestitve. Večji del teh učiteljev je ustrezal zahtevam člena 8, saj so bili to bivši italijanski državljani, ki so morali pod fašizmom zbežati v Jugoslavijo in so tam zaradi namestitve postali jugoslovanski državljani. Vse take osebe pa imajo v duhu

sporazuma po svoji vrnitvi na tržaško ozemlje enake pravice kakor stalni prebivalci teh pokrajin.

Posebno hudo pa so bili slovenski učitelji in profesorji prizadeti s sporočilom Generalnega vladnega komisarja z dne 11. oktobra 1955, s katerim se slovenski učitelji in profesorji, ki so bili uvrščeni v »ekonomski seznam«, zenačijo s suplenti-začetniki.

Zavezniška vojaška uprava je namreč stalno namestila samo tiste slovenske učitelje in profesorje, ki so do tistega časa že učili na italijanskih šolah. Vsi drugi so bili samo začasno nastavljeni. Število šolnikov v staležu stalnih učiteljev je prav majhno. V šolskem letu 1953/1954 je bilo od 152 učiteljev na osnovnih šolah samo 28 stalnih; še hujše je bilo z učitelji in profesorji na srednjih in strokovnih šolah; od 156 jih je bilo stalno nastavljenih manj kot dvajset.

Zavezniška vojaška uprava pa je vendarle delala razliko med učitelji in profesorji, ki so prvič nastopili službo, in takimi, ki so imeli predpisano strokovno izobrazbo in so prej že učili na javnih šolah. Tem je namreč priznala pravico do enake plače in do napredovanja kot njihovim stalnim tovarišem. Materialno so bili tedaj zenačeni s stalnimi učitelji in profesorji in uvrščeni v poseben »ekonomski seznam«.

Ti učitelji in profesorji so sicer vlagali vsako leto prošnjo za potrditev v službi, kar so prav tako morali storiti njihovi tovariši, ki so bili v italijanskem stalnem staležu, a so bili dodeljeni slovenskim šolam. Vendar pa so uživali že nekakšno stalnost ali vsaj prednost pred suplenti in tistimi tovariši, ki niso imeli potrebne kvalifikacije, saj njih niso vključevali v vsakoletno prednostno lestvico, temveč jih je samo Prosvetni urad potrjeval v službo. Tudi so v svojem službenem položaju napredovali tako glede položajnih skupin kakor glede periodičnih poviškov. Generalni vladni komisarjat je še z uredbami meseca aprila in maja letos priznal to stalnost.

Sedaj pa so tem učiteljem in profesorjem preko noči vzeli pridobljene pravice in jih kljub vsem izpitom in številnim službenim letom postavili po činu in po plači v vrsto suplentov-začetnikov. Med njimi so celo taki, ki imajo preko 50 let službe in so celo bili doslej ravnatelji višjih srednjih šol.

Iz vseh teh ukrepov moremo samo sklepati, da hoče šolska oblast v Trstu še bolj zrahljati dosedanjo nestabilnost slovenskega šolstva na Tržaškem, preden bi izšel zakon, ki bo uredil njegovo vprašanje.

Kakšen bo ta zakon, je težko predvidevati, saj niso ne slovenski učitelji in tudi ne predstavniki slovenske etnične skupine bili pozvani, da bi s predlogi in nasveti sodelovali pri njegovi formulaciji. Posebno težak bo problem vzgoje primerne učiteljskega naraščaja za slovenske srednje in strokovne šole, zlasti še za slovenščino, saj vidimo, kako dolgo se zavlačuje rešitev podobnega vprašanja glede nemških šol v Bocenski provinci, kjer jim obetajo celo ustanovitev nekakšne univerzitetne ekspoziture v Bocnu, samo da se ne bi hodili učiti na avstrijske visoke šole.

Takšno je današnje stanje slovenskega šolstva v Trstu, ki se je znova rodilo pred desetimi leti.

L. Č.